

ביאורים

השוני שבין בני האדם הוא גדול ומשמעותי מאוד. תכונות ומידות רבות קיימות בכל אחד, אולם ה'מינון' והאופן שבו מתגלות התכונות השונות, שונה מאוד מאחד לשני. לכולם יש, במידה מסוימת, גם פחד וגם גבורה, גם רחמים וגם אכזריות, גם שמחה וגם צער וכדומה, אולם בני האדם שונים מאוד זה מזה במינון בו התכונות קיימות בהם.

בנוסף לזה ישנם אנשים שתכונות נפשם מופיעות ומתגלות במקומות ובאופנים חיוביים, וכך ההתנהגות שלהם והחשיבה שלהם ישירות וטובות, ולעומת זאת ישנם אחרים, שאותן תכונות חשובות ורצויות מתגלות במקומות ובאופנים שליליים. לדוגמה, האכזריות יכולה להיות נפלאה, אם היא משמשת את האדם להילחם ברע במקום ובמינון הרצוי לכך, ויכולה גם להיות נוראית כאשר היא משמשת לפגיעה בבני אדם טובים וצדיקים. יכולה להיות רחמנות טובה ולהוביל את האדם לאורך רוח ולאהבת הבריות וסיוע להם, ויכולה גם להיות רחמנות על אכזרים שאינה במקומה - "אמר רבי אלעזר כל שנעשה רחמן על האכזרי, לסוף נעשה אכזר על הרחמנים" [מדרש תנחומא מצורע א].

המהר"ל מסביר לנו שהנטייה היסודית של אדם מישראל היא לטוב. עם ישראל, בניו של הקב"ה שהוא טוב וישר, זכו גם לתכונות ישרות ומיילא הכוחות הטמונים בהם פועלים הרבה טוב ויושר. גם אם אדם מישראל סוטה חלילה מן הדרך, סטייה זו אינה חלק מהטבע שלו אלא מנוגדת אליו. לעומת זאת, אומות העולם בטבעם אינם נוטים אל הטבע הישר, הממצע בצורה נכונה בין המידות, ומאזן בצורה נכונה ביניהן, אלא נוטים אל הקצה המרוחק. דווקא איוון זה הקיים בעם ישראל הוא הבסיס ליכולת להתחבר לאלוהיות, ולכן רק תכונת נפשם של ישראל מוכנה לקבלת התורה.

הרחבות

• ההבדל בין ישראל לגוי

יש בהם הִכָּנָה אֶל הַפֶּךְ זֶה. על פי היהדות יש הבדל מוחלט בין יהודי וגוי, למרות שפעמים רבות לא ניתן להבדיל ביניהם כלל בעיניים אנושיות. אמנם יהודים רבים הגיעו לדרגת נביאים, אך רבים נוספים נפלו בחטאים, ולעומתם היו גויים טובים רבים. על כן כתב הרמח"ל: "מן העניינים העמוקים שבהנהגתו יתברך הוא עניין ישראל ואומות העולם, שמצד טבע האנושי נראה היותם שווים באמת, ומצד ענייני התורה הם שונים שינוי גדול ונבדלים כמינים מתחלפים לגמרי" [דרך ה' ב, ד].

עניין זה מבוסס על יסוד ה'סגולה' שלפיו העיקר באדם הוא סגולתו הפנימית המולדת ולא בחירתו ומעשיו. אנו רגילים להדגיש את הצד הבחירי, כיוון שרק בו אנו יכולים לפעול ועליו אנחנו מופקדים, אולם, באמת, העיקר הוא הסגולה המולדת. עניין זה מבאר הרב קוק בהרחבה ביחס לישראל: "שני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל... הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירשת אבות... והב' הוא עניין בחירה... החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה" [אגרות הראיה, אגרת תקנה]. לכן בישראל "בין כך ובין כך [בין צדיקים בין חוטאים] אתם קרויים בני" [קידושין לו א]. כיוון שבעומקם הם מלאים קדושה. לעומתם גויים, אפילו יהיו מ'חסידי אומות העולם' שיש להם חלק לעולם הבא [רמב"ם הלכות תשובה ג, ה], לעולם לא ישתוו לישראל, אפילו לא ליהודי שחוטא, כיוון שהקב"ה לא בחר בהם וסגולתם הפנימית אינה בדרגה של ישראל.

שאלות לדין

למה כל דבר שנוטה אל הקצה הוא רע? האם לא יכולה להיות קיצוניות שהיא טובה?

מה הכוונה שעשו וישמעאל מוכנים אל הפך התורה? מהי 'הכנה' זו?

לעילוי נשמת אסתר בת ר' ישראל שור ע"ה

במדרש, תכונת
נפש האומות
הפכה של תורה

אָמְנָם בְּמִדְרָשׁ בְּאֵר, כִּי לֹא בְּלִבְד שֶׁהֵם אֵינָם מוֹכְנִים לַתּוֹרָה, שֶׁהֵם פְּעֻלוֹת אֱלֹהִיּוֹת, אֲבָל יֵשׁ בָּהֶם הִכָּנָה אֶל הַפֶּךְ זֶה*. וְרָצָה לֹמַר, כִּי עָשׂוּ וַיִּשְׁמַעְאֵל הָיוּ מוֹכְנִים אֶל פְּעֻלוֹת שֶׁהֵם הַפֶּךְ הַתּוֹרָה, וְזֶה מִצַּד הַהִכָּנָה שֶׁבָּהֶם. כִּי אֵין סִפְק שֶׁבִּרְכָתָם! לִפִּי מָה שֶׁהֵם הָיוּ מוֹכְנִים אֵלֶיהָ בְּעֵצָמָם?. וְמָה שֶׁזָּכַר הַפְּתוּב הִזָּה עָשׂוּ וַיִּשְׁמַעְאֵל? לֹמַר כִּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת הֵהֱם נִפְשָׁם נוֹטָה אֶל הַקֶּצֶה, וְכָל שְׁנוֹטָה הִכָּנַת נִפְשׁוֹ אֶל הַקֶּצֶה הוּא רַע. וְזֶהוּ ה' מְסִינֵי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהָר פֶּאֶרְן. כִּי הִשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רָאָה כִּי פְעֻלוֹת הַתּוֹרָה, הֵם הֵם הַדְּרָכִים הַיְשָׁרִים הֵם דְּרָכֵי ה'. רְאוּיִים לְאֲשֶׁר לָהֶם הִכָּנָה מִמְּצַעַת, וְהִיא הַתְּכוּנָה הַיְשָׁרָה. לֹא אֶל אֲשֶׁר תְּכוּנַת נִפְשׁוֹ נוֹטָה אֶל הַקֶּצֶה, וּפְעֻלוֹת שֶׁלָּהֶם אֵינָם יְשָׁרִים. וְזָכַר בְּשִׁבִיל כֶּף עָשׂוּ וַיִּשְׁמַעְאֵל, שִׁישׁ בְּכָל אֶחָד קֶצֶה אֶחָד. כְּלוֹמַר, כִּי אֵלוֹ שְׁתֵּי אֲמוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת תְּכוּנַת נִפְשָׁם נוֹטָה מִן הָאֲמִצְעָה, כִּל אַחַת לְקֶצֶה אֶחָד. לְכֶף הֵם מִמְּצַעַת לְקַבֵּל הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר כִּי הָאֶחָד בְּרַכְתּוֹ עַל חֶרֶבָה תַּחֲיָה לְרַצְחָה. וַיִּשְׁמַעְאֵל יָדוּ בְּכָל בְּכַח וּבְחִזְקָה עַל הַבְּרִיּוֹת. וְאֵלוֹ שְׁנֵיהֶם תְּכוּנוֹת רְעוּת מְחַלְקוֹת, כִּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטָה לְקֶצֶה אֶחָד, כְּאֲשֶׁר יְדוּעַ לְחַכְמֵי אֲמֹת. וּבְשִׁבִיל כֶּף הָיוּ תְּכוּנַתָּן מִמְּצַעַת לְקַבֵּל הַתּוֹרָה.

אמנם המדרש (הספרי המובא לעיל) ביאר יותר מזאת, לא זו בלבד שאין לאומות תכונות מתאימות לקבלת התורה, אלא יש בהן תכונות שהן הפך התורה. רצה המדרש לומר, כי מהות עשו וישמעאל מביאה לכך, שפעולותיהם הן פעולות המנוגדות לתורה. עניין זה מובן, משום שברור¹ שהברכות שנתברכו בהם אומות אלו² מתאימות למהותן העצמית.³ מדוע במדרש הוזכרו דווקא שתי אומות אלו עשו וישמעאל? כי כוונת המדרש לומר שעמים אלו במהותם נוטים אל הקצה, וכל מי שבמהותו נוטה אל הקצה הוא רע. זוהי הכוונה באמרם: ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וכו'. ה' יתברך ראה שפעולות התורה, שהן דרכי ה', הן הדרכים הישרות המתאימות למי שתכונת נפשו ממוצעת ואינה נוטה אל הקצוות, כלומר שיש לו תכונת היושר, ואינן מתאימות למי שתכונת נפשו נוטה אל הקצה ומעשיו אינם ישרים. לכן הזכירו חז"ל את עשו וישמעאל, כי בכל אחת מאומות אלו ישנה תכונה הנוטה מן האמצע אל הקצה, ולכן אינם רוצים לקבל את התורה. זה מה שאמרו חז"ל כי עשו ברכתו "על חרבך תחיה" לרצוח. וברכת ישמעאל "ידו בכל" למשול בכח ובחזקה על הבריות. אלו הן שתי תכונות שונות ששתיהן רעות, וכל אחת מהן נוטה אל קצה אחר, כמו שידוע דבר זה לחכמי הקבלה, ובשל תכונות אלה מהותם אינה מתאימה לקבל את התורה.